

Wystawa: „Bartoszewski 1922-2015. Pod prąd – Pamięć – Pojednanie”

Wprowadzenie: Marcin Barcz*

Prezentowana wystawa poświęcona jest działalności Władysława Bartoszewskiego. Po raz pierwszy została ona udostępniona publicznie we wrześniu 2015 roku w siedzibie polskiego rządu, gdzie Władysław Bartoszewski pracował zawodowo do końca swego 93-letniego życia. Autorzy wystawy pragnęli przedstawić biografię zmarłego w kwietniu 2015 roku byłego ministra spraw zagranicznych, dyplomaty i historyka nie tyle w tradycyjnej formie chronologicznego życiorysu, lecz przede wszystkim zwracając uwagę na obszary działalności najważniejsze dla samego Władysława Bartoszewskiego i dające zarazem najlepszy wgląd w jego bogatą osobowość. A ponieważ Władysław Bartoszewski przez dziesięciolecia brał czynny udział w najważniejszych wydarzeniach minionych lat, wystawa stanowi jednocześnie opowieść o najnowszej historii Polski i Europy Środkowej. W biografii Bartoszewskiego znajdują odbicie zarówno mroczne, jak i pełne nadziei echa splecionych ze sobą losów Polaków, Niemców i Żydów w XX wieku. Jednocześnie wystawa niesie przesłanie uniwersalne i zrozumiałe dla wszystkich. Opowiada o oporze przepelnionego duchem wolności człowieka wobec wszelkich form ucisku i obojętności w obliczu zła. Przypomina o ofiarach prześladowań i wskazuje na gotowość do dialogu wszędzie tam, gdzie mimo doświadczonego cierpienia możliwe jest porozumienie i pojednanie.

* Marcin Barcz – były sekretarz Wł. Bartoszewskiego, współtwórca wystawy.

STRUKTURA WYSTAWY

Wystawa podzielona została na trzy związane za sobą działy tematyczne: „Pod prąd”, „Pamięć” i „Pojednanie”.

POD PRĄD

Część zatytułowana „Pod prąd” opowiada o działalności konspiracyjnej Władysława Bartoszewskiego w okupowanej Warszawie podczas II wojny światowej. Poznajemy w niej młodego żołnierza Armii Krajowej, współtwórcę Rady Pomocy Żydom („Żegota”), redaktora podziemnych pism i uczestnika Powstania Warszawskiego. Koniec wojny staje się początkiem kolejnego rozdziału prześladowań w biografii Władysława Bartoszewskiego – tym razem przez władze komunistycznej Polski. Towarzyszymy mu w trakcie łącznie ponad sześćoletniego pobytu w więzieniach (gdzie dzieli celę z byłymi zbrodniarzami hitlerowskimi) i podczas ponownej utraty wolności w obozie internowania w Jaworzu po wprowadzeniu stanu wojennego w grudniu 1981 roku. Wspomniana jest tu także działalność opozycyjna Władysława Bartoszewskiego, m.in. tajna współpraca z rozgłośnią polską Radia Wolna Europa, dla której przygotowywał on regularne sprawozdania. Część „Pod prąd” ukazuje człowieka niezłomnego, gotowego w każdych warunkach bronić własnych zasad, któremu dopiero w podeszłym wieku dane było doczekać upragnionej i wywalczonej wolności.

PAMIĘĆ

Część „Pamięć” obejmuje rozdział biografii Władysława Bartoszewskiego, który dla niego samego stanowił najważniejszą życiową misję: zachowanie od zapomnienia głosów ofiar prześladowań i okrucieństw popełnionych przez zbrodniarzy. Ta ogromna praca dokumentacyjna rozpoczęła się wiosną 1941 roku wraz ze zwolnieniem niespełna 20-letniego Władysława Bartoszewskiego z niemieckiego obozu koncentracyjnego Auschwitz (gdzie trafił w wyniku łapanki jesienią 1940 roku, i skąd wypuszczony został najpewniej na skutek interwencji Czerwonego Krzyża). Ocalenie z obozowego piekła stało się dla Władysława Bartoszewskiego życiowym zobowiązaniem do składania świadectwa. Dzięki pomocy swej koleżanki, działającej w konspiracji Hanksi Czaki (zamordowanej niedługo później przez gestapo) sporządził pierwszy opublikowany w podziemiu raport z Auschwitz. Także po

wojnie kontynuował pracę kronikarza – mimo cenzury pisał o Powstaniu Warszawskim w „Gazecie Ludowej”, „Stolicy” i „Tygodniku Powszechnym”. Opracował listy ofiar terroru hitlerowskiego w Warszawie, jako dziennikarz był obecny podczas ekshumacji ciał z masowych grobów (m.in. w lasach wokół wsi Palmiry), wygłaszał wykłady, dokumentował losy Żydów i niosących im pomoc Polaków. Wynikiem były obszerne książki, prezentowane w ramach wystawy. Do końca życia Bartoszewski angażował się w działalność

Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej, a kilka lat przed śmiercią uczestniczył w powołaniu Fundacji Auschwitz-Birkenau, dbającej o konserwację i utrzymanie miejsca pamięci. Przez dziesięciolecia niezmienna pozostała zasada Władysława Bartoszewskiego: konieczny warunek przyszłego pojednania to bezkompromisowe rozliczenie z tragiczną przeszłością.

POJEDNANIE

Trzecia część wystawy przedstawia kolejny z najważniejszych obszarów działalności Władysława Bartoszewskiego, który wielu potomnym pozostaje w pamięci przede wszystkim jako „budowniczy mostów”. Dział „Pojednanie” rozpoczyna opowieść od kontaktów Bartoszewskiego z ocalałymi Żydami po 1945 roku i od jego zdecydowanego zaangażowania przeciw wszelkiemu przejawowi antysemityzmu w powojennej Polsce (wspomnieć należy choćby udział w „Lidze do walki z rasizmem”). Pojawiają się też pierwsze wyróżnienia: Medal Sprawiedliwego za służbę w Radzie Pomocy Żydom, pierwsze wizyty w Izraelu. Dopiero w początku lat sześćdziesiątych XX wieku, a więc w okresie pracy Władysława Bartoszewskiego w cieszącym się stosunkową swobodą krakowskim „Tygodniku Powszechnym”, dochodzi też do jego pierwszych kontaktów niemieckich, początkowo głównie z przedstawicielami kościelnych organizacji w Niemczech – spotkania z członkami „Akcji Znak Pokuty” czy „Pax Christi”, które niebawem owocują podróżami do Niemiec i rosnącą siecią osobistych przyjaźni. Kamieniem milowym w owej niemieckiej działalności staje się przyznanie Władysławowi Bartoszewskiemu – jako uznanemu już w Niemczech pisarzowi i profesorowi honorowemu – prestiżowej Nagrody Pokojowej Księgarzy Niemieckich w październiku 1986 roku. Niezmiennie przywiązuje on zarazem wagę do wspomnianej już zasady, że droga do wspólnej przyszłości prowadzić może jedynie przez pamięć o wyrządzonych tak niedawno okrucieństwach.

Ta część wystawy ukazuje także Bartoszewskiego w jego najbardziej chyba znanej roli – jako dyplomatę, polskiego ambasadora w Austrii, dwukrotnego ministra spraw zagranicznych i wreszcie (w ostatnich ośmiu latach życia) jako pełnomocnika premiera do spraw dialogu międzynarodowego (odgrywającego przede wszystkim istotną rolę doradcy w kontaktach z Niemcami i Państwem Izrael).

CYTATY

Każdą ze wspomnianych trzech części wystawy otwiera kolumna z wizerunkiem Władysława Bartoszewskiego. Ukazują one człowieka, który zmienia się wprawdzie wraz z upływem lat, lecz nawet w najtrudniejszych warunkach zachowuje niezmienną siłę charakteru.

Władysław Bartoszewski słynął także ze swego optymizmu, poczucia humoru i (co zgodnie potwierdzają jego przyjaciele) tyleż zabawnych, co przesiąkniętych głębokim życiowym doświadczeniem wypowiedzi. Nieodłączny element wystawy stanowią zatem jego cytaty, takie jak: „Pozostaję umiarkowanym optymistą” czy „Kocham moich rodaków, choć czasem doprowadzają mnie do cholery”. Nie można też zapominać o najbardziej znanej życiowej zasadzie i maksymie Władysława Bartoszewskiego: „Warto być przyzwoitym”.

Zapraszamy Państwa do podążania śladami Władysława Bartoszewskiego. Warto pamiętać o kimś, kto sam poświęcił długie życie pamięci o innych, walce przeciw niesprawiedliwości i dążeniu do pojednania. Warto też poszukać w opowiedzianej w ramach niniejszej wystawy biografii Władysława Bartoszewskiego wielu wciąż aktualnych wskazówek i nie jednej przydatnej również dzisiaj dla nas wszystkich przestrogi.

POLECANA KSIĄŻKA:

Bettina Schaefer (red.), *Walczyć o wolność, żyć niezależnie. Wspomnienia o Władysławie Bartoszewskim*, Warszawa 2017.

Inicjatywa imienia Władysława Bartoszewskiego: <http://www.bartoszewski-initiative.de>

